

О. В. Лисенок,

д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів НУХТ,

М. А. Лисенок,

старший викладач кафедри соціології КНЕУ імені В. Гетьмана

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розглянуто та проаналізовано поняття ефективності, досліджено та порівняно економічну, соціальну та соціально-економічну ефективність. За результатами дослідження подано визначення соціально-економічної ефективності банківської діяльності.*

***Ключові слова.** Економічна ефективність, соціальна ефективність, соціально-економічна ефективність, банківська діяльність.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки України уже тривалий час є актуальним питання щодо пошуку шляхів підвищення соціально-економічної ефективності банківської діяльності, що пояснюється суттєвою участю банків у сучасних фінансово-економічних процесах в економіці країни. У зв'язку з цим підкреслимо, що банківські установи є важливим елементом фінансової системи будь-якої держави та їх головне призначення полягає у необхідності забезпечення процесу розширеного відтворення виробництва та безперервного здійснення розрахунків між економічними суб'єктами. Основні макроекономічні показники (грошова маса, темп інфляції, процентні ставки, валютний курс) безпосередньо пов'язані із соціально-економічною діяльністю банків, а їх здатність трансформувати фінансові ресурси в надані кредити впливає на процес перерозподілу грошових коштів між різними галузями економіки. Банківські установи також беруть активну участь у перерозподілі фінансових потоків між юридичними та фізичними особами, тому ефективність

функціонування усіх суб'єктів підприємницької діяльності суттєво залежить від ефективності соціально-економічної діяльності банків. Таким чином, за сучасних умов розвитку економіки та фінансових ринків зокрема, проблема визначення соціально-економічної ефективності банківської діяльності стає все більш актуальною та потребує пошуку шляхів її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблематикою банківської системи та її ролі у соціально-економічному розвитку країни працювало чимало вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: З. В. Герасимчук, Н. І. Корецька, Н. С. Різник, С. М. Ільєсов, О. Д. Вовчак, О. О. Примостка, С. Б. Єгоричева, І. П. Сенищ та ін. Проте у вітчизняній банківській практиці остаточно ще не сформовано єдиних підходів щодо визначення соціально-економічної ефективності банківської діяльності.

Постановка завдання. У процесі дослідження звернемося до еволюційних аспектів поняття «ефективність» і проведемо термінологічний аналіз його сутності, що дасть можливість сформулювати визначення соціально-економічної ефективності банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Ефект – це повне або часткове досягнення певної економічної чи соціальної мети, тому соціально-економічний ефект досягається через ефективне вирішення чітко поставлених завдань і виражається у конкретних фінансових, грошових чи натуральних показниках, наприклад збільшення прибутку, зниження фінансових витрат чи трудових ресурсів [1, с. 456]. Що стосується банківської діяльності, то, наприклад, ефект від збільшення депозитних процентних ставок призведе до приросту фінансових ресурсів банку, але це не означає, що ефект зможе показати вигідність від певної соціально-економічної діяльності, а тому за ним не можна судити про доцільність її здійснення. У такому випадку необхідно зіставити ефект із витратами фінансових ресурсів на його реалізацію, і ми отримаємо досягнуту чи не досягнуту соціально-економічну ефективність від запровадження цього ефекту. З приводу цього зазначимо, що соціально-

економічна ефективність показує кінцевий результат від використання усіх матеріальних чи нематеріальних ресурсів і визначається порівнянням отриманих результатів і витрат цих ресурсів. Таким чином, стає очевидним, що сама ефективність є узагальнюючим економічним поняттям, ознаки якої відображаються у високій результативності використання фінансових і нематеріальних ресурсів.

Вивчення наукової літератури дає змогу зробити висновок, що чітко сформованих поглядів на визначення ефективності в економічній науці не склалось, що зумовлює постійний інтерес до її дослідження на всіх рівнях прояву соціально-економічних відносин. Незважаючи на велику кількість визначень поняття «ефективність», у літературі ще не здійснено формування одного концептуального підходу, а багатоваріантність наукових досліджень впливає на нечітке визначення ефективності на всіх рівнях її прояву, що іноді призводить до співставлення ефективності з іншими економічними поняттями.

У зв'язку з цим зауважимо, що необхідність дослідження ефективності виникла на початку ХХ ст., а потреба в її визначенні для суспільного виробництва стимулювала розвиток теорії ефективності. Отже, тривалий час методологічною основою дослідження використовувалась марксистсько-ленінська теорія відтворення, на основі якої і було створено фундамент для розвитку теорії ефективності [2, с. 4–10].

Слід також підкреслити, що в наукові праці, де автори роблять спробу використання методу переходу від абстрактного до конкретного для дослідження поняття ефективності. Вони виділили певні рівні абстракції в процесі дослідження ефективності та характеризували її майже на всіх рівнях економічної діяльності, а також вказали на зв'язок ефективності з планомірною пропорційністю [3, с. 51; 4, с. 31–32], однак проблема ефективності є значно ширшою і потребує глибокого дослідження. У зв'язку з цим підкреслимо, що ефективність – це поняття, що формується під впливом дії різноманітних факторів і обставин і визначає ймовірнісний характер зв'язку між здійсненими витратами для отримання певних запланованих фінансових результатів.

Виходячи з особливостей діяльності різних суб'єктів підприємництва, доцільно виокремити три основні види ефективності: економічну, соціальну та соціально-економічну.

Економічна ефективність характеризує ступінь реалізації господарських відносин і відображає ефективність виробництва продукції чи надання послуг, а соціальна ефективність характеризує соціальний розвиток у державі, тобто досягнення певного рівня життя населення. З приводу цього зауважимо, що в сучасній науці неможливо проводити дослідження економічної та соціальної ефективності відокремлено, оскільки вся економічна система спрямовується на покращення життя у суспільстві та його соціальної організації. А тому, з огляду на важливість дослідження поняття ефективності, пріоритетним має бути її соціально-економічний аспект.

Варто також зазначити, що точка зору на визначення сутності даних видів ефективності у працях більшості науковців майже єдина. На їх думку, економічна ефективність відображається через різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати фінансово-економічної діяльності [5], проте даний вид ефективності не відображає усієї специфіки відносин, які притаманні певному виду підприємницької діяльності, оскільки основний критерій економічної ефективності – це мінімізація витрат або максимізація фінансових результатів. У зв'язку з цим зауважимо, що досить чітко поняття економічної ефективності сформульовано таким чином: «ефективність економічна – найважливіший оцінний показник результативності діяльності підприємства, який являє собою зіставлення результатів цієї діяльності з витратами на її здійснення» [6, с. 60]. Соціальна ж ефективність проявляється як результат впливу заходів економічного характеру на формування способу життя людини, а її основний критерій полягає у задоволенні потреб соціального характеру відповідно до наявних фінансових ресурсів, що спрямовуються на досягнення таких потреб [7; 8].

Таким чином, економічна та соціальна ефективність тісно пов'язані між собою, адже підвищення економічної ефективності, як правило, призводить до

зростання соціальної ефективності. Тому соціально-економічна ефективність є похідною від двох зазначених вище видів ефективності та поєднує їх властивості, а її основний критерій – це максимізація соціально-економічних результатів у розрахунку на затрачені матеріальні та нематеріальні ресурси.

Підкреслимо, що поняття соціально-економічної ефективності застосовується на різних рівнях економіки країни, у тому числі і на рівні банківської системи та окремих фінансово-кредитних установ. Тому дослідження соціально-економічної ефективності банківської діяльності необхідне з точки зору визначення, у першу чергу, впливу банків на розвиток вітчизняної економіки, задоволенні клієнтів банківськими послугами, регулюванні грошової маси, що впливає на інфляційні процеси і, насамкінець, для визначення довіри до банків з боку суспільства. Проте в літературі зустрічаються дослідження, в основному, економічної ефективності, оскільки саме вона, в першу чергу, цікавить підприємців, чи то у сфері виробництва, чи то у сфері банківського бізнесу, адже економічна ефективність характеризує рентабельність їх фінансово-економічної діяльності. У зв'язку з цим зазначимо, що у науковій і практичній літературі існують різні підходи до трактування та розуміння економічної ефективності.

Зокрема, перший підхід у дослідженні економічної ефективності найпоширеніший в економічній літературі та визначає економічну ефективність за відношення доходів до витрат [9, с. 544; 10, с. 153], що, в першу чергу, цікавить підприємців.

Звертаючись до характеристики другого підходу у дослідженнях економічної ефективності, слід зазначити, що цей напрям визначення економічної ефективності ґрунтується на трудовій теорії вартості, представники якої вважають, що основним критерієм ефективності є лише показник продуктивності праці. Більшість з них визначають ефективність як співставлення ефекту та затрат праці на виробництво товарів чи надання послуг [11, с. 171], проте визначення економічної ефективності лише з позицій

трудової теорії вартості є досить спірним, оскільки у виробництві товарів і наданні послуг використовуються не лише трудові, але й фінансові ресурси.

Третій підхід до дослідження економічної ефективності базується на системі якісних показників, прихильники якого пов'язують ефективність виробництва з якістю створеного продукту. Зокрема, І. Я. Петренко та П. І. Чужинів зазначають, що певна ступінь задоволення потреб економіки характеризується не лише кількістю виробленої продукції, але й її якістю [12, с. 328].

Четвертий підхід пов'язаний із визначенням економічної ефективності на певному рівні організації економіки [13; 14], на якому вже неможливо зробити необхідні зміни на користь юридичної чи фізичної особи, не зробивши таким чином погіршення для інших юридичних чи фізичних осіб, які знаходяться на іншому рівні [13, с. 521]. Дана думка характеризує можливості розвитку банківської системи у взаємозв'язку з розвитком інших економічних систем у державі, але дослідження цих рівнів, їх граничних меж, які бажано не порушувати, щоб не погіршити діяльність інших суб'єктів підприємництва, вимагає значної кількості витрат часу та може бути доцільним у тому випадку, коли визначення економічної ефективності певних загальних економічних систем відбувається на основі реальних даних фінансової звітності, процесів їх діяльності та розвитку галузей економіки, а не їх економічного спаду чи застою.

Таким чином, на основі проведених досліджень економічної ефективності можемо зробити висновок, що жоден із розглянутих підходів не може бути використаний для характеристики соціально-економічної ефективності банківської діяльності, оскільки враховує лише економічну складову ефективності, залишаючи поза увагою соціальну. А в літературі поняття соціально-економічної ефективності на рівні банку чи банківської системи зустрічається досить рідко.

З приводу цього слід зазначити, що соціальна ефективність, на відміну від економічної, – це відповідність результатів економічної діяльності основним

соціальним потребам і цілям суспільства та інтересам окремої людини зокрема, а зростання соціального ефекту є кінцевою метою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства, в тому числі й банку [7, с. 326]. У зв'язку з цим зауважимо, що саме рівень економічної ефективності, про яку мова йшла вище, слугує матеріальною і фінансовою базою для розв'язання більшості соціальних проблем.

Із проведеного дослідження стає очевидним, що загальну ефективність банківської діяльності слід розглядати в двох аспектах: по-перше, як економічну ефективність, по-друге, як соціальну ефективність. Таким чином, соціально-економічна ефективність банківської діяльності визначається фінансовою результативністю операцій і послуг, що надаються банківськими установами при здійсненні ними функцій фінансового посередництва, а основними суб'єктами творення такої результативності є фізичні особи, суб'єкти підприємництва, інші банківські установи та Національний банк України.

Отже, соціально-економічна ефективність банківської діяльності – це поєднання економічної ефективності банку з ефективністю виконання ним усіх вимог центрального банку, ефективністю від доцільності розвитку певних банківських послуг у взаємозв'язку зі стратегією розвитку економіки країни та основними соціальними потребами суспільства.

Висновки. За сучасних умов розвитку економіки України, підвищення соціально-економічної ефективності банківської діяльності є першочерговим завданням, порівняно з іншими суб'єктами підприємницької діяльності та економічними системами, тому проблема її адекватного визначення та оцінки досі залишається актуальною науковою проблемою. Для банківської системи дане питання особливо важливе, оскільки від того, наскільки ефективно банки здійснюють свою соціально-економічну діяльність, яким чином вони виконують свої основні функції, суттєво залежить економічна діяльність інших суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим зауважимо, що сьогодні, для досягнення вітчизняною банківською системою певного рівня соціально-економічної ефективності, необхідно здійснювати такі основні заходи:

1) у першу чергу, потрібна стабілізація політичної та фінансово-економічної ситуації в Україні;

2) налагодження співпраці вітчизняних банківських установ з органами державної влади, шляхом реалізації спільних соціально-економічних програм і проектів;

3) держава повинна створити таке економічне середовище, в якому банки будуть певним чином мотивовані здійснювати ефективну соціально-економічну діяльність;

4) необхідно розробити, запровадити і забезпечити функціонування ефективної системи оцінки соціально-економічної діяльності банківських установ;

5) забезпечити відкрити, прозору та соціально-спрямовану фінансово-економічну діяльність банків з метою підвищення довіри населення до всієї банківської системи.

Таким чином, дослідження соціально-економічної ефективності банківської діяльності дає можливість комплексніше та всебічніше проаналізувати й оцінити банківську систему, в першу чергу, з точки зору задоволення потреб суспільства, в якому вона функціонує і в якому банківські установи здійснюють свою фінансово-економічну діяльність. З приводу цього зауважимо, що формулювання та аналіз соціально-економічних аспектів банківської діяльності дає підстави для розуміння сутності банку не лише як фінансового посередника, який виконує три базові фінансові операції, а й суспільного інституту, який власними соціально-економічними заходами сприяє розвитку та підтримці стабільності сучасного суспільства.

Література:

1. *Золотогоров В. Г.* Энциклопедический словарь по экономике / В. Г. Золотогоров. – Мн. : Полымя, 1997. – 571 с.
2. *Тарасевич В. Н.* Эффективность общественного производства: сущность и механизмы роста / В. Н. Тарасевич. – К. : Вища школа, 1991. – 191 с.
3. Эффективність сільськогосподарського виробництва. Питання теорії і методології / [Під ред. В. А. Тихонова]. – М. : Наука, 1984. – 208 с.
4. *Кредісов А. І.* Менеджмент для керівників / А. І. Кредісов, Є. Г. Панченко, В. А. Кредісов. – К. : Т-во Знання, 1999. – 556 с.
5. *Жигалов В. Т.* Основи менеджменту і управлінської діяльності: підручник / В. Т. Жигалов, Л. М. Шимановська. – К. : Вища школа, 1994. – 224 с.
6. *Слюсаренко О. О.* Словник підприємця / О. О. Слюсаренко, Д. Д. Огородніков. – К. : РВ ПС України НАН України, 1999. – 207 с.
7. *Сенищ І. П.* Соціальна ефективність банківського сектора / І. П. Сенищ // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: наук. зб. – 2008. – Вип. 23. – С. 322–329.
8. *Ботвіна Н. О.* Соціальна відповідальність банків в умовах економічної кризи в Україні / Н. О. Ботвіна // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – Херсон, 2009. – № 1 (16). – С. 23–29.
9. *Ковалев В. В.* Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
10. *Алексеєнко Л. М.* Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. – К. : Видавничий будинок „Максимум”; Тернопіль: „Економічна думка”, 2000. – 592 с.
11. *Борисов Е. Ф.* Экономическая теория: учебное пособие / Е. Ф. Борисов – [2-е изд., перер. и доп.] – М. : Юрайт-М, 2000. – 384 с.
12. *Петренко И. Я.* Экономика сельскохозяйственного производства / И. Я. Петренко, П. И. Чужинов. – Алма-Ата: Алматы, 1992. – 560 с.

13. Долан Э. Дж. Экономикс: англо-русский словарь-справочник / Э. Дж. Долан, Б. И. Домненко. – М. : Лазурь, 1994. – 544 с.

14. Брагинский Л. В. Эффективность капитальных вложений и банковская деятельность / Л. В. Брагинский. – М. : Издат. «Наука», 1981. – 187 с.

УДК 316. 32

Манелюк Ю. М.

канд. політ. наук, доцент КНЕУ

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасний розвиток інформаційних і комунікативних технологій набуває важливого значення не лише у сфері економіки, соціальних відносин, а й у політичній сфері, де особливо помітною є важливість застосування інформаційних технологій для *управлінської діяльності*. Інформаційно-комунікативні технології дедалі більше стають потужним інструментом впливу на поведінку суспільства, що, у свою чергу, впливає на політичні події в країні. Саме тому, особливо актуальною постає проблема визначення політичних координат інформаційного суспільства. Слід розглянути особливості функціонування інформаційного суспільства, визначити як саме феномен інформатизації впливає на управління суспільно-політичними процесами.

Термін «інформаційне суспільство» було введено в науковий обіг на початку 1960-х років Ф. Махлупом у США і Т. Умесао у Японії як головний чинник технічного розвитку в країні. Ця теорія підтверджується також дослідженнями професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші та науковими доповідями і звітами японському уряду, де було змальовано контури інформаційного суспільства [5]. Е. Масуда, японський соціолог і футуролог, зазначає, що інформаційне суспільство являє собою новий тип суспільства, в якому володіння інформацією, а не матеріальними ресурсами, є рушійною